

Na marginesie dwu ostatnio opublikowanych nowych czeskich przekładów Nowego Testamentu*

Josef Bartoň

Uniwersytet Karola w Pradze
ORCID: 0000-0001-5159-0520

On the Margin of Two Recently-Published New Czech Translations of the New Testament

ABSTRACT: At the beginning of the 20th century, there was a noticeable break (modernization) in the way the Bible was translated in the Czech environment, and thus a visible distancing from the previous (long and rich) tradition of Bible translation into the Czech language. Within the framework of this modern Czech Bible translation, eighteen translations of the entire New Testament and ten translations of the Old Testament (which also means nine complete Bibles) have been produced and published (in addition to many translations of smaller parts of

the Bible) in the course of about one hundred years. The article presents two modern recently-published Czech translations of the New Testament (published in 2013 and 2020), each representing a significantly different methodological approach. In particular, the article shows the salient features of their authors' work with the Czech language, the attempts to outline the contours of their grasp of biblical style, and suggests possible inspirations that future translators could draw from these translations.

KEYWORDS: modern Czech translation of the New Testament; Josef Kurz (1906–1989); Petr Pavlíček; modern Czech biblical language/style.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The author declares that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The author assumes sole responsibility for: preparing the research concept of the article, the way it is presented, developing the method, collecting and analyzing data, formulating conclusions, and editing the final version of the manuscript.

1. Wprowadzenie

Artykuł koncentruje się na dwóch konkretnych – ostatnio opublikowanych (w latach 2013 i 2020) – czeskich przekładach Nowego Testamentu. Przede wszystkim spróbujemy zwrócić uwagę na istotne, charakterystyczne cechy warsztatu ich twórców, a także ukazać niektóre specyficzne rysy ich pojmowania języka (stylu) biblijnego. Najpierw jednak trzeba w kilku zdaniach przedstawić historię tłumaczenia Biblii na język czeski, która tworzy ramy i kontekst dla podjętego tematu.

1.1. Czeskie przekłady Biblii – od początku po koniec XIX wieku

Tłumaczenie Pisma Świętego na język czeski ma podziwu godną tradycję. Już w połowie XIV wieku Czesi mieli do dyspozycji swój pierwszy przekład całej Biblii, a do końca XV wieku pojawiły się trzy kolejne tłumaczenia (mowa o czterech redakcjach staroczeskiej Biblii, z których ostatnia była już przeznaczona do druku). Koniec XV wieku powszechnie uznaje się za graniczną cezurę okresu staroczeskiego (z punktu widzenia rozwoju języka). Mimo to przekłady Pisma Świętego ogłaszane od początku XVI wieku nieprzerwanie nawiązują do czwartej staroczeskiej redakcji Biblii. Wieki XVI i XVII możemy uznać za złoty okres czeskich tłumaczeń tej świętej księgi. Dążenia przekładowe i wydawnicze oraz współzawodnictwo różnych stronnictw czeskiej reformacji oraz obozu kontrreformacyjnego zaowocowały dwoma klasycznymi ostatecznie translacjami: Biblią kralicką (1579–1594), pochodzącą ze środowiska Jednoty Braci Czeskich, i katolicką barokową Biblią Świętego Wacława (1677, 1712, 1715)¹. Biblia kralicka (przede wszystkim w ostatnim wydaniu przed wojną trzydziestoletnią, z roku 1613) służyła różnym Kościołom protestanckim aż do lat 80. XX wieku. Po stronie katolickiej oficjalny tekst Biblii w ciągu XVIII i XIX wieku stopniowo przekształcał się zaś z powodu kilku wyrazistych modyfikacji (które wiązały się z różnymi decyzjami unowocześniającymi, ale też – równocześnie – obfitym czerpaniem z protestanckiej Biblii kralickiej)². Ostatnią katolicką wersją Pisma Świętego nawiązującą do Biblii Świętego Wacława była tzw. Biblia świętojańska z lat 80. XIX wieku (1888–1889)³.

1 Syntezę historii czeskich przekładów Biblii – od początku aż do okresu baroku – przedstawia znakomita monografia Vladimíra Kyasa [1997].

2 Głównym XIX-wiecznym katolickim przekładom Biblii i powiązaniom między nimi poświęcony jest artykuł Karla Komárka [2013].

3 Po stronie katolickiej pojawiło się w XVIII i XIX wieku jeszcze kilka interesujących niezależnych przekładów, w mniejszym lub większym stopniu oddalonych od głównego nurtu [por. np. Bartoň, Dittmann 2018; Bartoň 2020a].

1.2. Współczesne czeskie przekłady Biblii

O współczesnym czeskim przekładzie Biblii, rozumianym jako nowe podejście do oryginału oraz jako wyraźna modernizacja języka i stylu w tekście docelowym, można mówić w przybliżeniu od początku XX wieku⁴. Pierwszy taki przełomowy Nowy Testament (odznaczający się wyraźnym odejściem od poprzedniej oficjalnej katolickiej Biblii świętojańskiej) stworzył i w roku 1914 wydał praski biblista katolicki Jan Ladislav Sýkora. Pierwsza nowa Biblia katolicka (do której zostało włączone nieco poprawione tłumaczenie Sýkory) została skompletowana w latach 20.

Godny uwagi jest fakt, iż społeczeństwo czeskie w ciągu ubiegłych stu lat zdołało wytworzyć stosunkowo dużą liczbę przekładów biblijnych – i to mimo ogromnych trudności wywołanych burzliwymi wydarzeniami historycznymi XX wieku i na przekór wyjątkowo silnej sekularyzacji (ujawniającej się zwłaszcza w okresie dyktatury komunistycznej w latach 1948–1989). Jeśli pominiemy różne tłumaczenia mniejszych części Biblii oraz wciąż niedokończone projekty, to grupę jej współczesnych czeskich translacji tworzyć będzie osiemnaście przekładów Nowego Testamentu⁵ i dziesięć Starego Testamentu. Wśród nich znajduje się dziewięć pełnych współczesnych przekładów Biblii. Dziewięć translacji Nowego Testamentu i jedna Starego Testamentu⁶ stanowią natomiast przekłady niezależne, nienależące do żadnego kompletu Pisma Świętego.

4 Historią współczesnych czeskich przekładów Biblii, a także ich językiem i stylem zajmuje się przede wszystkim autor niniejszego studium, który opublikował również stosunkowo szczegółowy syntetyzujący artykuł na temat współczesnych czeskich tłumaczeń Pisma Świętego, napisany w języku polskim [Bartoń 2016].

5 Pozostawiamy na marginesie tych rozważań książkę Františka Kávy *Poezie Nového zákona* (Poezja Nowego Testamentu) [Káva 2015] przetwarzającą cały Nowy Testament do postaci niezwykle prostych rymowanych wierszy (które nie przedstawiają wartości literackiej). Nie jest to jednak niezależny nowy przekład, ale quasi-tłumaczenie (z czeskiego na czeski) na podstawie *Czeskiego przekładu ekumenicznego Nowego Testamentu* (ČEP; por. tabela 1).

6 Tenże niezależny przekład Starego Testamentu był dziełem Vladimíra Šrámk [1947–1951]. Šrámek był wykształconym prawnikiem, ale zawodowo zajmował się głównie teatrem (reżyserią i scenopisarstwem) oraz tłumaczeniem dramatów i poezji epickiej z greki i łaciny. Czeski Stary Testament przygotował na podstawie „podstrocznika” (tekstu pomocniczego będącego niepoetyckim przekładem „słowo za słowo”) z ręki poliglotty Vladimíra Kajdoša, niedyplomowanego filologa klasycznego. Šrámek chciał stworzyć niereligijny, świecki przekład. W jego tekście widać zdystansowanie wobec tradycyjnego czeskiego języka biblijnego przy równoczesnych staraniach, by stworzyć wrażenie pewnej starodawnej, barbarzyńskiej surowości i monumentalności. Autor osiąga ten efekt m.in. poprzez wprowadzanie różnych elementów archaizujących lub używających wyjątkowo semityzujących form imion własnych (np. *Šimšón* lub *Móše* – zamiast tradycyjnych czeskich postaci *Samson* czy *Mojžíš*).

1.3. Współczesne czeskie tłumaczenia Nowego Testamentu

Ponieważ niniejsze opracowanie poświęcone jest tłumaczeniom Nowego Testamentu, w dalszych rozważaniach pomocna będzie tabela 1, zawierająca spis owych osiemnastu przekładów. Pierwsza jej kolumna przedstawia chronologię nowoczesnych czeskich przekładów Nowego Testamentu. W drugiej umieszczono nazwiska ich twórców (albo głównych twórców, względnie informację, że praca nad przekładem była wyraźnie zbiorowa). W trzeciej widnieją skrócone oznaczenia poszczególnych tłumaczeń. W czwartej wskazane zostało zaplecze konfesyjne każdego tłumaczenia. Piąta przedstawia rok, w którym po raz pierwszy wydano całą Biblię, której częścią stał się dany przekład Nowego Testamentu.

Przełomowym, najznakomitszym dziełem był *Czeski przekład ekumeniczny* (dalej ČEP). Zaczął powstawać na początku lat 60. z inicjatywy dwóch grup biblistów (akademickich specjalistów od Nowego i Starego Testamentu) wywodzących się z głównego, tradycyjnego nurtu protestantyzmu (Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego). Grono to szybko wzbogaciło się o przedstawicieli innych kościołów chrześcijańskich, włącznie z największym – Kościołem katolickim. ČEP stanowił pierwszy wyraźnie zbiorowy współczesny przekład Biblii, faktycznie ekumeniczny i stojący na wysokim poziomie naukowym. Bardzo szybko stał się tłumaczeniem prestiżowym i najczęściej używanym; utrzymuje tę pozycję po dziś dzień. Kościół katolicki wprawdzie ostatecznie nie przyjął go do liturgii, ale również wśród katolików przekład ten jest najpowszechniejszym tekstem wykorzystywanym do lektury prywatnej.

Tabela pokazuje, że do czasu opracowania ČEP wszystkie przekłady Nowego Testamentu powstawały jedynie w tradycyjnych kościołach – głównie katolickim, natomiast po wydaniu ČEP już tylko dwa przekłady wywodziły się z tradycyjnego (katolickiego) tła, pozostałe zaś – z różnych małych kościołów i wspólnot ewangelikalnych. Swój przekład mają również Świadkowie Jehowy.

Wszystkie tłumaczenia Nowego Testamentu (i całej Biblii) do powstania ČEP możemy określić jako zasadniczo tradycyjne – w szerokim tego słowa znaczeniu. Mam na myśli to, że w kwestiach dosłowności (naśladowania struktur oryginału) i użytych środków językowych (wyboru na skali rozciągającej się od elementów archaicznych czy książkowych po formy potoczne) mieszczą się w jakimś „średnim” nurcie, mimo że niektóre z nich zbliżają się raczej do jego granic (np. tłumaczenie Škr jest dosłowniejsze, w pewnym sensie typu studyjnego, tj. służącego do studium Pisma; na odwrót Škr-Petrů czy Petrů są swobodniejsze i bardziej potoczne). Do grupy tej należy również sam ČEP, z nowszych translacji zaś – Bog (przekład katolicki liturgiczny), NBK i JB. Pod względem przeznaczenia wymienione przekłady „średniego” nurtu są, można powiedzieć,

Tabela 1. Współczesne czeskie tłumaczenia Nowego Testamentu – przegląd

rok wydania ^a	(główny) autor tłumaczenia ^b	skrót ^c	tło konfesyjne ^d	rok wydania całej Biblii ^e
1914	Jan Ladislav Sýkora	Sýk	K	1925
1933	František Žilka	Žil	P	—
1934	Jan Hejčl	Sýk-Hej (nawiązuje do Sýk)	K	—
1947	Rudolf Col	Col (nawiązuje do Sýk-Hej)	K	1961
1948	Pavel Škrabal	Škr	K	—
1955	Ondřej Petřů	Škr-Petrů (nawiązuje do Škr)	K	—
1969	Ondřej Petřů	Petrů (nawiązuje do Škr-Petrů)	K	—
1978	kolektyw	ČEP ^f	Ek	1979
1982	kolektyw	KŘP ^g	ŚJ	1987
1989	kolektyw	SNC ^h	Ek ⁱ	1997
1989	Václav Bogner	Bog (nawiązuje do Petřů; liturgiczny)	K	—
1994	Antonín Zelina Pavel Jartym	NS ^j	P-Ew	2009
1995	Miloš Pavlík	PSP ^k	bez konfesji ^l	2014
1998	Pavel Hoffman	NBK ^m	P-Ew	2008
2000	Jan Podmolík	NK ⁿ	P-Ew	—
2008	kolektyw	JB ^o	K	2008
2013	Josef Kurz	Kurz	P-Ew	—
2020	Petr Pavlíček	PP	P-Ew	—

Źródło: opracowanie własne.

Przypisy do tabeli 1.

- a W tabeli umieszczono każdorazowo rok pierwszego wydania przekładu. Jeśli dane tłumaczenie Nowego Testamentu ukazało się w kilku częściach, wpisano rok opublikowania ostatniej z nich.
- b W kolumnie tej widnieje każdorazowo nazwisko jedyne lub głównego twórcy przekładu. Przypadki pracy wyraźnie zbiorowej zasygnalizowano słowem *kolektyw*.
- c Są to skróty, które – w większości – występują powszechnie w czeskiej literaturze naukowej.
- d Tło konfesyjne bądź teologiczne: K – Kościół katolicki; P – tradycyjny protestantyzm (tj. główny Kościół protestancki w Czechach i Morawach – Ewangelicki Kościół Czeskobraterski); Ek – grupa ekumeniczna (do której wliczają się katolicy); ŠJ – religijna wspólnota Świadków Jehowy; P-Ew – protestantyzm typu ewangelikalnego (różne mniejsze kościoły ewangelikalne). Jeden z tłumaczy, Miloš Pavlík, był chrześcijaninem bez konkretnej konfesji.
- e Data pierwszego całościowego wydania danej Biblii, względnie – w przypadku edycji kilku-tomowych – data opublikowania ostatniego tomu z danego kompletu.
- f *Český ekumenický překlad* (Czeski przekład ekumeniczny).
- g *Křesťanská řecká písmena* (Chrześcijańskie pisma greckie). Stary Testament (1987) określono jako *Hebrejská písmena* (Pisma hebrajskie). Od 1991 roku cała Biblia Świadków Jehowy (z nieco zmienionym tekstem) nosi tytuł *Překlad nového světa* (Przekład Nowego Świata).
- h *Slovo na cestu* (Słowo na drogę).
- i Za redakcję odpowiedzialna była nieformalna grupa przyjaciół z kilku kościołów (głównie ewangelikalnych), do której należeli także jeden protestant tradycyjny z Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego oraz jeden katolik.
- j *Nová smlouva* (Nowa Umowa). Cała Biblia (Stara i Nowa Umowa) nosi tytuł *Český studijní překlad* (ČSP) (Czeski przekład studyjny).
- k *Pavlíkův studijní překlad* (Przekład studyjny Pavlíka).
- l Autor przekładu, Miloš Pavlík (1922–2009), uważał się za „wierzącego w Pana Jezusa” (cytat z listu do mnie) ale nie należał do żadnej organizacji kościelnej; jego duchowość była prawdopodobnie najbliższa ewangelikalizmowi.
- m *Nová bible kralická* (Nowa Biblia kralicka). Od 2009 roku cała ta Biblia – z tekstem nieco zmienionym – nosi tytuł *Bible, překlad 21. století* (Biblia, tłumaczenie XXI wieku).
- n *Nový kovenant* (Nowy Kowenant – Nowa Umowa).
- o *Jeruzalémská bible* (Biblia jerozolimska).

uniwersalne: szeroko dostępne dla wszelakich czytelników, służą do prywatnej lektury duchowej oraz naukowego studiowania; w zasadzie da się je także odczytywać na głos w ramach liturgii lub kazania.

Dla okresu po ČEP charakterystyczne są przekłady wykraczające poza granice „średniego” nurtu. Należą tu przede wszystkim tłumaczenia mocno naśladowujące struktury oryginału, silnie stawiające na dosłowność przekłady typu studyjnego. Ich potencjalni odbiorcy, nieznający języka oryginału, usilnie dążą do poznania jego kształtu. Do tej grupy translacji należą KŘP, NS, PSP, NK i PP. Drugą grupę stanowią teksty odchylające się od „średniego” nurtu w przeciwnym kierunku, tzn. ku znacznej swobodzie, a nieraz nawet ku parafrazie. Przekłady te są przeznaczone głównie dla osób, które dopiero poznają religię chrześcijańską. Istnieją dwie takie translacje, SNC i Kurz.

Wszystkie tłumaczenia stojące poza granicami głównego nurtu, po tej czy innej jego stronie, powstały poza tradycyjnymi kościołami czeskimi, w większości w środowiskach różnych nonkonformistycznych ewangelikalnych społeczności kościelnych; jedną translację opracowali zaś Świadkowie Jehowy jako swój wyznaniowy przekład (KŘP), twórcą innej był z kolei chrześcijanin o duchowości ewangelikalnej, lecz bez przynależności do żadnego kościoła (PSP).

2. Dwa niedawno opublikowane nowe czeskie przekłady Nowego Testamentu

Skupmy się teraz na dwóch tłumaczeniach, które znajdują się na ostatnich miejscach tabeli. Są nimi Nowy Testament Josefa Kurza opublikowany w 2013 roku [Kurz 2013] i Nowy Testament Petra Pavlíčka, który wyszedł w roku 2020 [Pavlíček 2020]. O ile wiem, żaden z tych przekładów nie doczekał się dotąd refleksji naukowej. W przypadku PP może tak być również z tego względu, że ukazał się stosunkowo niedawno (a ponadto w okresie ograniczeń związanych z epidemią). Bez względu na przyczyny faktem jest, że oba te teksty pozostają poza obszarem zainteresowań biblistów i filologów. W 2016 roku opublikowałem w języku polskim dość szczegółowe opracowanie na temat współczesnych czeskich przekładów Biblii [Bartoń 2016], jednak pomimo że w tym czasie Kurz był już wydany przeoczyłem jego istnienie. Celem tego opracowania jest zatem także dopełnienie i zaktualizowanie informacji zamieszczonych we wspomnianym artykule kierowanym do środowiska polskich badaczy.

W dalszej części tego omówienia przytoczonych zostanie w ramach ilustracji kilka przykładów z obu tłumaczeń (tj. Kurz i PP). Jako tło porównawcze przedstawiony zostanie tekst ČEP (stanowiący najważniejszy współczesny czeski przekład) oraz tekst polskiej Biblii Tysiąclecia (dalej BT). Tam, gdzie okaże się to konieczne, przytoczone będą również grecki oryginał (za 28 wydaniem

Novum Testamentum Graece, tzw. *Nestle-Aland*, dalej NA), jak również – wyjątkowo – tekst innych czeskich tłumaczeń.

2.1. Nowy Testament Josefa Kurza

Kurz został wydany w 2013 roku pod pełnym tytułem: *Nový zákon. Radostné zprávy pro dnešní dobu*, z řečtiny přeložil a úvody i dodatky opatřil Josef Kurz (1980) – Nowy Testament. Radosne wieści na dzisiejsze czasy, z greki přeložil i we wstupy oraz dodatki uzupełnił Josef Kurz (1980). Dzieło to w rzeczywistości powstało już w 1980 roku; uwzględniając tę chronologię, trzeba je uznać za pierwszy przekład Nowego Testamentu od momentu opublikowania ČEP. Jego autorem był nauczyciel szkoły średniej, uczący języka czeskiego i niemieckiego, Josef Kurz (1906–1989), przez dziesięciolecia znacząca postać praskiego ewangelikalnego społeczeństwa należącego do związku tzw. Zborów Chrześcijańskich (*Křesťanské sbory*; w Polsce – Kościół Wolnych Chrześcijan). W drugiej połowie lat 60. Kurz dołączył do innej małej ewangelikalnej wspólnoty religijnej, Kościoła Braterskiego (*Církev bratrská*), gdzie głosił również kazania. Jego przekład z 1980 roku długo pozostawał w rękopisie, a do opublikowania go drukiem dopiero po trzydziestu latach doprowadziła własnym nakładem finansowym jego córka Margita Michalková.

2.1.1. Cel i metoda przekładu oczami autora

Autor przekładu w dość obszernej przedmowie [Kurz 2013: 9–18] wyjaśnia swoje cele i metodę pracy. Jego tłumaczenie „nie chce być przekładem liturgicznym ani naukowym”, „jest to raczej przekład poetycki i chce budzić i pielęgnować żywą, serdeczną wiarę w Boga jako Ojca, który objawił się w Chrystusie”⁷ [Kurz 2013: 13–14]. Tłumacz – wedle własnych słów – starał się o dynamiczną ścisłość, która oznacza dla niego „starania, by zachować w przekładzie pierwotną treść w pierwotnej mocy i w pierwotnym nastroju, chociaż może innymi słowami, inaczej redagowanymi zdaniami i w innych strukturach gramatycznych” [Kurz 2013: 10]. Do tego celu wykorzystuje parafrazę (tzn. wyraźne przeformułowanie, choć przy zachowaniu znaczenia) i amplifikację (wyjaśniające rozszerzenie, dopowiedzenie do pierwotnej zwięzłej formuły). Równocześnie nie chce ulec jakiegś manii dynamizacji, przeciwnie: „duża większość tekstu będzie i teraz przełożona »po staremu«, czyli w zasadzie metodą logicznej ekwiwalencji” [Kurz 2013: 12]; autor do pewnego stopnia dystansuje się od metody ekwiwalencji dynamicznej Eugene’a Alberta Nidy, która cieszyła się popularnością w translatoryce biblijnej w latach 60. i 70. XX wieku, a w którą wpisuje się także ČEP.

7 To i następne tłumaczenia na polski – J.B.

2.1.2. Niektóre charakterystyczne cechy tłumaczenia

Na kilku przykładach postaramy się przybliżyć przynajmniej niektóre istotne rysy przekładu Kurza.

- A. Pierwszy fragment jest typowym przykładem specyficznej techniki tłumaczenia, w którym wykorzystano parafrazę i amplifikację. To znany werset J 14,27, w którym Jezus mówi do apostołów:

Kurz	Můj dar na rozloučenou je pokoj. Zanechávám vám pokoj. Svůj pokoj vám dávám. Je to pokoj vyššího řádu než nestálý mír tohoto pomíjícího světa. A proto ať se vaše srdce nechvěje ani neleká!
ČEP	Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám; ne jako dává svět, já vám dávám. Ať se vaše srdce nechvěje a neděsí!
BT	Pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie tak jak daje świat, Ja wam daję. Niech się nie trwoży serce wasze ani się lęka!
NA	Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν. μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία μηδὲ δειλιάτω. [J 14,27] ⁸

Nie ma chyba potrzeby szerzej komentować tego fragmentu – wszystko jest jasne przy porównaniu go z ČEP, BT i oryginałem. Wprowadzone zdanie początkowe jest amplifikacją, natomiast przeformułowanie wyściowej myśli – wraz z wyjaśniającym rozszerzeniem – w czwartym zdaniu to parafraza połączona z amplifikacją. Na pierwszy rzut oka widać jednak, że pomimo wprowadzonych zmian autor dokłada wszelkich starań, by do tekstu nie dodano nic, co nie wypływa z oryginału. W szczególności widoczna jest tu dbałość o płynność i naturalność czeskiego tekstu, dążenie do określonego literackiego poziomu.

- B. Kolejne fragmenty ilustrują inną widoczną cechę tłumaczenia, mianowicie fakt, że w wielu przypadkach autor porzuca tradycyjne słowa i zwroty, a niekiedy nawet biblizmy (w węższym tego słowa znaczeniu).

Kurz	„Jistě, přijdu brzo!” „ Ano, přijď, Pane Ježíši! ”
ČEP	„Ano, přijdu brzo!” Amen, přijď, Pane Ježíši!
BT	« Zaiste, przyjdę niebawem ». Amen. Przyjdź, Panie Jezu!
NA	ναί, ἔρχομαι ταχύ. Ἀμήν, ἔρχου κύριε Ἰησοῦ. [Ap 22,20]

Kurz unika nieprzekładalnego hebrajskiego słowa *amen*.

⁸ To i następne wyróżnienia pogrubieniem – J.B.

- Kurz **Svatou radost mají** ti, kdo se spojují s trpícími v účinné pomoci: protože i oni dojdou milosrdenství u Boha.
- ČEP Blahoslavení milosrdní, neboť oni dojdou milosrdenství.
- BT Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią.
- NA μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. [Mt 5,7]

Tłumacz odrzucił tradycyjny wyraz *blahoslavení* (oraz inne słowa z podstawą *blah-*), ponieważ przypuszczalnie uważał go za mało komunikatywny. Uczynił to kosztem zerwania kontaktu z biblizmami zawierającymi to słowo, funkcjonującymi już autonomicznie w języku ogólnym (świeckim).

- Kurz Pilát jim však odpověděl krátce a různě: „**Co jsem dal napsat, to zůstane napsáno**”.
- ČEP Pilát odpověděl: „Co jsem napsal, napsal jsem”.
- BT Odpář Pilát: «Com napisał, napisałem».
- NA ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος· ὁ γέγραφα, γέγραφα. [J 19,22]

W przekładzie Kurz zrezygnował z tradycyjnej skrzydlatej sentencji „co jsem napsal, napsal jsem”.

- C. Kolejne przykłady dowodzą, że Kurz, dokonując tłumaczenia na język czeski, przetwarza liczne fragmenty biblijne, które w oryginale mają lub wydają się mieć charakter hymnu, kantyku czy sentencji poetyckiej (mimo że zwykle są napisane prozą), do formy zrytmizowanych struktur z wyraźnym, regularnym rozkładem akcentów. Są to właściwie wiersze sylabotoniczne, w większości nierymowane, jedynie wyjątkowo okraszane rymem. W oryginale wydrukowane są z reguły jako tekst ciągły, niejako pisany prozą (tylko wyjątkowo występuje podział na wersy, jak np. w *Prologu* do Ewangelii św. Jana). Spójrzmy najpierw na nierymowane – ale zrytmizowane – ustępy z maryjnego *Magnificat* (wersy rozdzielam pionową kreską; w oryginale zapisane są jednak tekstem ciągłym):

- Kurz Vztahuje svou mocnou ruku, | rozmetává pyšné duchem, | *kácí trůny zpuňných vládců, povyšuje ponížené*.
- ČEP Prokázal sílu svým ramenem, rozptýlil ty, kdo v srdci smýšlejí pyšně; vladaře svrhl s *trůnu a ponížené povýšil*.
- BT On przejawia moc ramienia swego, rozprasza [ludzi] pyszniących się zamysłami serc swoich. Strąca władców z tronu, a wywyższa pokornych.

NA Ἐποίησεν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους
διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν· καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσεν
ταπεινοῦς. [Łk 1,52–52]

I jeszcze przykład rymowanego dwuwiersza z mowy Pawła na Areopagu
w Dziejach Apostolskich:

Kurz jím jsme živi, jím se **hýbáme**, | jím jak živé jsoucno **trváme**.
ČEP Neboť v něm žijeme, pohybujeme se, jsme
BT Bo w Nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy
NA ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν [Dz 17,27]

Przywołane „niejawne” wersy z tłumaczenia Kurza brzmią lekko i naturalnie, stanowiąc bardzo interesujący element literacki podnoszący poziom estetyczny przekładu.

2.2. Nowy Testament Petra Pavlíčka (PP)

Na drugim interesującym mnie tekście, tj. Nowym Testamencie Petra Pavlíčka, zatrzymam się na dużo krócej. Przekład PP został ogłoszony w 2020 roku pod pełnym tytułem: *Nový zákon s poznámkami*, přeložil Petr Pavlíček (Nowy Testament z adnotacjami, przełożył Petr Pavlíček). Autorem tłumaczenia jest profesjonalny muzyk (skrzypek), przez zbieg okoliczności członek tej samej praskiej „wolnej” społeczności ewangelikalnej, Zboru Chrześcijańskiego, w którym w przeszłości przez dziesiątki lat – nim przeszedł do Kościoła Braterskiego – działał Kurz. Pavlíček wydał swój tekst jako prywatny druk w wielkiej firmie reprograficznej (Powerprint), w formule *print on demand* (każdy egzemplarz drukuje się na zamówienie klienta).

2.2.1. Cel i metoda przekładu oczami autora

W zwięzłej przedmowie Pavlíček informuje, że „został poruszony Duchem Świętym” do rozpoczęcia prac nad przekładem [Pavlíček 2020: 1]. W swoim tłumaczeniu chciał wziąć pod uwagę niektóre nowsze ustalenia dotyczące kształtu oryginalnego tekstu Nowego Testamentu. Nie podobały mu się również pewne konkretne cechy innych tłumaczeń – np. w jednym z nich (ČSP = NS) brakowało mu wyrazów *Spasitel* i *zázraky* (*Zbawiciel* i *cuda*). Jeśli zaś chodzi o metodę przekładu, Pavlíček stwierdza bezpośrednio: „szkieletem tegoż Nowego Testamentu jest synteza *Czeskiego przekładu studyjnego* [tj. NS – J.B.], *Przekładu studyjnego* Pavlíka [tj. PSP] i mojego własnego przekładu pod absolutną kontrolą zgodności z greckim oryginałem” [Pavlíček 2020: 1]. Ze związku jego propozycji

z dwoma wymienionymi studyjnymi przekładami jasno wynika, że jego celem było uzyskanie tekstu bardzo dosłownego, odwzorowującego jak najdokładniej strukturę oryginału. Jeśli chodzi o styl, Pavlíček dostosował swój przekład „w całości do greckiego oryginału, niekiedy kosztem czeskiego języka i czytelności” [Pavlíček 2020: 1]. Nadmieniam też, że preferował współczesną czeszczyznę oraz że unikał zbędnych archaizmów.

2.2.2. Niektóre charakterystyczne cechy przekładu

Podobnie jak w przypadku Kurza, postaramy się na kilku przykładach przybliżyć przynajmniej niektóre zasadnicze rysy tłumaczenia PP.

- A. Dwa pierwsze fragmenty są przykładem „ekstremizmu” techniki przekładowej autora, która opiera się w wysokim stopniu na naśladowaniu struktur oryginału, niekiedy wykraczającym poza granice „stylistycznej akceptowalności” (w obrębie jakiegokolwiek typu tekstu: literackiego, urzędowego, publicystycznego itd.), a w wyjątkowych przypadkach – nawet poza granice systemu językowego czeszczyzny.

PP	Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu k toužení po ní , již s ní zcizoložil ve svém srdci.
ČEP	Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu s chtivostí, již s ní zcizoložil ve svém srdci.
BT	A Ja wam powiadam: Każdy, kto pożądliwie patrzy na kobietę, już się w swoim sercu dopuścił z nią cudzołóstwa.
NA	ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἑμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. [Mt 5,28]

Ekstremalnie Skrajnie dosłowna konstrukcja „kdo hledí na ženu **k toužení po ní**” sytuuje się już poza granicami stylistycznej poprawności języka czeskiego. Zauważmy na marginesie, że dla przekładu PP znamienne jest również to, że na początku wersu zachowuje książkowy, a nawet przestarzały biblijny czasownik *pravít* („já vám pravím”) – na przekór deklaracji tłumacza o „współczesnej czeszczyźnie” [por. Pavlíček 2020: 1].

J 1,1

PP	Na počátku byl Slovo a ten Slovo byl u Boha a ten Slovo byl Bůh .
ČEP	Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.
BT	Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo.
N-A	Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. [J 1,1]

Tutaj PP wykracza nawet poza granice systemu językowego (gramatycznego) – rzeczownik *Slovo*, będący rodzaju nijakiego, traktowany jest jako wyraz rodzaju męskiego („**ten Slovo byl**”). Prawdopodobnie w tym – bardzo wyeksponowanym przecież! – miejscu tłumaczenia Pisma Świętego autor naśladował inny, jeszcze bardziej dosłowny, standardowy przekład NK, w którym znajdziemy również konstrukcję „**byl ten slovo**”. Autorem NK jest reemigrant z Australii Jan Podmolík. W tekście tej translacji mamy do czynienia z przekraczaniem granic systemu językowego czeszczyzny również w innych przypadkach.

- B. Podobnie jak w przykładzie z Mt 5,28 w tłumaczeniu PP często natrafiamy na stare, tradycyjne biblijne wyrazy, mimo iż są one naznaczone książkowością czy archaicznością. W przekładzie tym pojawiają się także różne przestarzałe konstrukcje gramatyczne, np. z imiesłowami przysłówkowymi – por. poniższy fragment:

Mt 1,19

PP	Její muž Josef jsa spravedlivý , nechtěl ji vystavit hanbě.
ČEP	Josef, její muž, byl spravedlivý a nechtěl ji vystavit hanbě...
BT	Mąż Jej, Józef, który był człowiekiem sprawiedliwym i nie chciał narażać Jej na zniesławienie.
N-A	Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν δειγματίσαι...

Znamion archaiczności nie nosi natomiast konstrukcja z *verbum finitum* (jak w ČEP: „**byl spravedlivý** a nechtěl”).

3. Zakończenie i perspektywy na przyszłość

Oba z przedstawionych tu tłumaczeń Nowego Testamentu ukazały się w ciągu ostatniej dekady. Jedno z nich wprawdzie powstało już w roku 1980, ale fakt, że po raz pierwszy wydano je drukiem dopiero w 2013 roku, sprawia, że *de facto* współtworzy ono kontekst współczesny. Co wniosły te przekłady do bogatej czeskiej tradycji biblijnej? Czy mogą mieć znaczenie dla czeskiego języka biblijnego albo – jeśli wolimy – dla czeskiego nowego stylu biblijnego?

Oba tłumaczenia wpisują się dobrze w ruch, który rozpoczął się po wydaniu przełomowego *Czeskiego przekładu ekumenicznego* na końcu lat 70. XX wieku. W małych, nonkonformistycznych społecznościach ewangelikalnych obserwujemy od tego momentu intensywną działalność translatorską. Jej przejawy stanowią zarówno PP, które powstało w środowisku Zborów Chrześcijańskich, jak i Kurz, którego autor przynależał do Kościoła Braterskiego.

Zaprezentowane translacje reprezentują całkiem przeciwstawne stanowiska w zakresie tłumaczenia Biblii. PP jest – jak dotąd – ostatnim z szeregu bardzo dosłownych czeskich przekładów typu studyjnego. Kurz stanowi natomiast jedno z dwóch tłumaczeń sytuujących się na granicy parafrazy. (Drugie z nich, wydane w roku 1989 SNC, nosi rysy nadające mu niekiedy formę adaptacji rozumianej jako użycie wyrażeń z „dzisiejszego świata” – jego język jest zatem bardziej kolokwialny).

Z cech charakterystycznych PP wynika, że jeśli chodzi o kształt językowy, to przekład ten w niektórych elementach jest językowo konserwatywny, jednak przede wszystkim – głównie ze względu na zbyt silne starania o dosłowność – brzmi nierówno, nieumiejętnie, niezgrabnie. Można powiedzieć, że PP właściwie nic nowego ani inspirującego do czeskiego języka czy też stylu biblijnego nie wnosi. W znacznej mierze jest to zapewne spowodowane tym, że jego autor nie jest ekspertem (filologiem ani teologiem), a raczej entuzjastą samoukiem.

Kurz był natomiast filologiem, wykształconym na uniwersytecie bohemistą i germanistą – i niewątpliwie wywarło to wpływ na warstwę językową jego tekstu. Przytoczone przykłady pozwalają zaobserwować ciekawe, udane rozwiązania przekładowe i stylistyczne, które zdradzają, że autor wyraźnie kierował się w swojej pracy estetyczno-literacką ambicją. Wspomniany walor stanowi najważniejszą, przewodnią przesłankę kształtującą charakter tej translacji. Tekst Kurza swoją płynnością, naturalnością i umiarkowaną innowacyjnością może posłużyć jako dobra inspiracja dla przyszłych tłumaczy Biblii (bez względu na to, czy ich tłumaczenia będą w większym stopniu parafrazujące czy dosłowne). Oczywiście wydaje się to, że przekład ów nie zyskał jak dotąd siły oddziaływania, ponieważ jest prawie nieznany i funkcjonuje na skraju czeskiego chrześcijańskiego świata. To jednak może się zmienić. Jeśli jego potencjał zostanie dostrzeżony, Kurz niezaprzeczalnie mógłby korzystnie wpłynąć na formowanie i utrwalanie współczesnego czeskiego języka – czyli nowego stylu – biblijnego, który obecnie już od wielu dziesiątek lat znajduje się w fazie wielkiego rozchwiania i – mówiąc z niewielką tylko przesadą – dość beznadziejnego estetycznego niedostatku⁹. Rzeczony przekład mógłby także doprowadzić do refleksji, że zapewne warto by było opracować w sposób zamierzony kompletne nowoczesne tłumaczenie literackie całego Nowego Testamentu (albo nawet całego Pisma Świętego). Ten obszar czeskiej tradycji biblijnej wciąż domaga się bowiem uwagi¹⁰.

9 Fenomen czeskiego nowego stylu biblijnego jest bardzo słabo opracowany naukowo. Właściwie jeszcze nie określono nawet jego szczegółowych granic. Istnieją jednak studia poświęcone niektórym jego charakterystycznym rysom (Bartoň 2013; Bartoň 2020b).

10 Oczywiście i w języku czeskim opracowano cały rząd przekładów literackich wybranych ksiąg poetyckich Starego Testamentu, np. *Pieśni nad Pieśniami*, *Psalmy*, *Księgi Hioba*

Bibliografia

Źródła

- Bartoň Josef, Dittmann Robert (2018), *Český obrozenec překládá Písmo. Překladatelské dílo Františka Novotného z Luže. Edice Janova evangelia*, Praha.
- Káva František (2015), *Poezie Nového zákona*, Ústí nad Orlicí.
- Kurz Josef (2013), *Nový zákon. Radostné zprávy pro dnešní dobu*, Praha.
- Pavlíček Petr (2020), *Nový zákon s poznámkami*, Praha.
- Šrámek Vladimír (1947–1951), *Písmo*, t. 1–4, Praha.

Opracowania

- Bartoň Josef (2013), *Český jazyk v „dotyku transcendence“*. *Problémy nového biblického stylu*, w: *Myšlení o transcendenci*, red. Mireia Ryšková, Mlada Mikulicová, Červený Kostelec, s. 221–242.
- Bartoň Josef (2016), *Współczesny czeski przekład biblijny. Metamorfozy metody i kształtu*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica”, nr 11, s. 24–36.
- Bartoň Josef (2020a), *Český překlad „Písma“ „pro lid obecný“*. „Nový zákon” Františka Poláška z roku 1791/1792, „Clavibus Unitis”, nr 2, s. 93–106.
- Bartoň Josef (2020b), *Nieświadomy komizm w języku tłumaczeń Biblii. Na marginesie czeskiego „nowego stylu biblijnego”*, „Stylistyka”, t. 29, s. 199–212. DOI: 10.25167/Stylistyka29.2020.12.
- Komárek Karel (2013), *České katolické bible v 18. a 19. století aneb Dědictví svatováclavské*, „Historie – Otázky – Problémy”, nr 2, s. 195–206.
- Kyas Vladimír (1997), *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha.

doc. PhDr. Josef Bartoň, Th.D. – Katedra Nauk Biblijnych i Starych Języków, Wydział Teologii Katolickiej, Uniwersytet Karola w Pradze. Zainteresowania badawcze: historia czeskiego przekładu biblijnego, przede wszystkim mało do niedawna badana dziedzina współczesnego przekładu biblijnego; rozwój czeskiego stylu biblijnego, a szczególnie fenomen „nowego stylu biblijnego”; kontakt czeskiego tłumaczenia biblijnego z innymi tłumaczeniami słowiańskimi.

(por. np. Bartoň 2016: 36–37). Także w jednym z przekładów całego Starego Testamentu (Šrámek 1951; por. wyżej przyp. 7) widać pewne ambicje literackie, jego autor ukierunkowany jest jednak raczej na elementy archaizujące.